

Shahzoda XASANOVA,

Texnologiya, menejment va kommunikatsiya institute

Tillar, aniq va ijtimoiy fanlar kafedrasi v.b. dotsenti

“Turon” Fanlar akademiyasi akademigi professori S.Yakubov taqrizi asosida

XITOIY ADABIYOTINING ZAMONAVIY TALQINI VA UNING TARJIMA JARAYONIDAGI AKS ETISHI

Annotatsiya

Ushbu maqolada zamonaviy xitoy adabiyotining asosiy yo'nalishlari, uning badiiy-estetik xususiyatlari hamda ijtimoiy-madaniy mazmuni tahlil qilinadi. Shuningdek, xitoy adabiyotining tarjima jarayonidagi aks etishi, ya'ni asarlarning mazmun-mohiyatini boshqa tillarga to'liq va adekvat yetkazishdagi lingvokulturologik, semantik va uslubiy muammolar yoritiladi. Muallif zamonaviy xitoy yozuvchilarining o'ziga xos poetik uslubi, metaforalar tizimi, milliy ramzlar, tarixiy va falsafiy qatlamlarning tarjimada qanday talqin qilinishi masalalariga e'tibor qaratadi. Maqolada shuningdek, tarjimonning kompetensiyasi, madaniy kontekstni anglash darajasi va intertekstual birliklarni tarjima qilish metodlari kabi asosiy omillarning ahamiyati ko'rsatib beriladi. O'rganishlar zamonaviy xitoy adabiyotini boshqa madaniy makonlarga sifatli tarjima qilishda lingvistik yondashuv bilan bir qatorda madaniy-pragmatik yondashuv ham muhim ekanini asoslaydi.

Kalit so'zlar: zamonaviy xitoy adabiyoti, tarjima jarayoni, lingvokulturologiya, badiiy tarjima, semantika, madaniy kontekst, poetik uslub, milliy ramzlar, intertekstual birliklar, adabiy talqin, adekvat tarjima

СОВРЕМЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КИТАЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ И ЕЁ ОТРАЖЕНИЕ В ПРОЦЕССЕ ПЕРЕВОДА

Аннотация

В данной статье анализируются основные направления современного китайского литературного процесса, его художественно-эстетические особенности и социокультурное содержание. Кроме того, рассматривается отражение современной китайской литературы в процессе перевода, то есть лингвокультурологические, семантические и стилистические проблемы, возникающие при адекватной и полной передаче содержания произведений на другие языки. Автор уделяет внимание специфике поэтического стиля современных китайских писателей, системе метафор, национальным символам, историческим и философским пластам текста и их интерпретации в переводе. В статье также подчеркивается значение компетенции переводчика, уровня понимания культурного контекста и методов передачи интертекстуальных единиц. Проведенный анализ показывает, что при качественном переводе современной китайской литературы на другие культурные пространства важны не только лингвистические, но и культурно-прагматические подходы.

Ключевые слова: современная китайская литература, переводческий процесс, лингвокультурология, художественный перевод, семантика, культурный контекст, поэтический стиль, национальные символы, интертекстуальные единицы, литературная интерпретация, адекватный перевод.

MODERN INTERPRETATION OF CHINESE LITERATURE AND ITS REFLECTION IN THE TRANSLATION PROCESS

Annotation

This article analyzes the main trends of contemporary Chinese literature, its artistic and aesthetic characteristics, as well as its socio-cultural content. It also examines the reflection of Chinese literature in the translation process, focusing on the linguo-cultural, semantic, and stylistic issues that arise while conveying the essence and meaning of literary works fully and adequately into other languages. The author highlights the distinctive poetic style of modern Chinese writers, their system of metaphors, national symbols, and the historical and philosophical layers of the text, and explores how these elements are interpreted in translation. The article further emphasizes the importance of the translator's competence, cultural awareness, and methods of rendering intertextual elements. The findings demonstrate that high-quality translation of contemporary Chinese literature requires not only a linguistic approach, but also a cultural-pragmatic perspective.

Keywords: contemporary Chinese literature, translation process, linguoculturology, literary translation, semantics, cultural context, poetic style, national symbols, intertextual elements, literary interpretation, adequate translation.

Kirish. Xitoy adabiyoti dunyodagi eng qadimiy adabiyotlardan biri hisoblanadi. Uning dastlabki yozma manbalaridan biri — “G’arov yilnomalari” miloddan avvalgi XII asrga oid bo’lib, tarixiy voqealarni qayd etadi. Miloddan avvalgi VIII asrda ilk she’riy to’plam - “Shitszin” (“She’rlar kitobi”) yaratildi.

Qin sulolasigacha bo’lgan adabiyot (先秦文学)

Qin sulolasi (miloddan avvalgi 221-yilda tashkil topgan)gacha bo’lgan davrni qamrab oladi. Bu davrda yozma

adabiyot asta-sekin shakllanib bordi va asosan siyosiy, diniy hamda falsafiy mazmun bilan boyidi.

Asosiy qism

1. Eng qadimgi yozma manbalar

“Shujing” (书经 - “Kitoblar kitobi”) yoki “Tarixiy yozuvlar”) Miloddan avvalgi XI–VI asrlar oralig’ida tuzilgan. Bu asarda qadimiy Xitoyning siyosiy nutqlari, farmonlari va turli voqealar qayd etilgan. U tarixiy adabiyotning dastlabki namunalari hisoblanadi.

“Shijing” (诗经 - “She’rlar kitobi”) Miloddan avvalgi XI–VI asrlarda yaratilgan bo‘lib, 305 ta she’rni o‘z ichiga oladi. Asosan xalq qo‘shiqlari, marosim qo‘shiqlari va saroy she’riyati jamlangan. Bu Xitoy poeziyasining ilk va eng muhim manbai sanaladi. She’rlarning katta qismi xalq hayoti, mehnat jarayonlari, muhabbat va urush mavzulariga bag‘ishlangan.

“Yijing” (易经 - “O‘zgarishlar kitobi”). Qadimiy falsafiy asar bo‘lib, turli belgilar (gua) orqali dunyo va inson hayotidagi o‘zgarishlarni talqin qiladi. Bu kitob keyinchalik Xitoy falsafasi va adabiyotining shakllanishida katta ta’sir ko‘rsatgan.

2. Falsafiy maktablar va adabiyoti

Bahor va Kuz davri (Chunqiu, m.av. 770–476) hamda Urushayotgan Podshohliklar davri (Zhanguo, m.av. 475–221) da ko‘plab falsafiy oqimlar vujudga keldi. Bu davr “Bai jia zheng ming” (百家争鸣 — “Yuzta maktabning bahsi”) nomi bilan mashhur. Eng muhimlari:

Konfutsiylik (儒家) — asoschisi Konfutsiy (孔子, m.av. 551–479). Uning “Lunyu” (“Suhbatlar va mulohazalar”) asari insoniy fazilatlar, axloq, ta’lim va davlat boshqaruvi haqida.

Daoizm (道家) — asoschilari Laozi (老子) va Zhuangzi (庄子). Laozi yozgan “Dao De Jing” (“Yo‘l va fazilat kitobi”) tabiat va inson uyg‘unligi, harakatsizlik (wu wei) tamoyillarini ilgari suradi.

Mohizm (墨家) — asoschisi Mozi (墨子) bo‘lib, mehr-muhabbat, tenglik va iqtisodiy tejamkorlikni targ‘ib qilgan.

Fajialik (法家) — qonun ustuvorligi, qat’iy tartib va kuchli hukmdor zarurligini targ‘ib qilgan oqim. Eng mashhur vakillari Shang Yang va Han Feizi.

3. Tarixiy nasr

“Chunqiu” (春秋 — “Bahor va Kuz yilnomalari”). Lu davlatining yilnomasi bo‘lib, Konfutsiy tomonidan tartibga solingan deb hisoblanadi.

“Zuozhuan” (左传) va “Guoyu” (国语) singari asarlar tarixiy voqealarni kengroq, badiiyoq yoritgan.

4. She’riyatning o‘ziga xosligi

Bu davr poeziyasi: oddiy xalq qo‘shiqlaridan boshlangan; tabiat, mehnat, muhabbat, urush, marosim va diniy e’tiqodlarni ifodalagan; ritmik, musiqiy shaklda, ko‘pincha qo‘shiq tarzida ijro etilgan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Asosan xalq qo‘shiqlaridan tashkil topgan bu to‘plam Xitoy she’riyatining ilk namunasi sifatida tarixiy ahamiyatga ega. Miloddan avvalgi IV asrda yashagan Syuy Yuan (屈原, m.av. 340–278) esa Xitoy adabiyoti tarixida birinchi milliy shoir sifatida e’tirof etilgan.

O‘rta asrlarga kelib Xitoyda adabiyot, ayniqsa she’riyat yuksak mavqega ega bo‘ldi. She’riyatning eng ravnaq topgan davri Tan sulolasi (618–907) hukmronligi davriga to‘g‘ri keladi. 1703-yilda chop etilgan ulkan to‘plamda shu davrga oid 2000 dan ziyod shoiming 50 mingga yaqin she’ri jamlangan.

Konfutsiy (孔子, m.av. 551–479) singari mutafakkirlarning she’riy merosi Xitoy ta’lim tizimida alohida o‘rin tutgan. Savodli inson she’r yozishi va adabiy uslubni mukammal egallashi shart deb hisoblangan. Davlat imtihonlarida ham abituriyentlardan berilgan mavzuda she’r yozish talab qilingan.

XIII asrda mo‘g‘ullar istilosi va tashqi aloqalarning kengayishi natijasida Xitoy adabiyotida yangi janrlar — qissa, roman va drama shakllandi.

Mumtoz romanlar

Xitoy adabiyotida to‘rt buyuk mumtoz roman alohida o‘rin tutadi:

“Xunloumen” (“Qizil ko‘shkdagi tush”) — Tsao Syuetsin (曹雪芹, 1714–1764) qalamiga mansub, 120 bobdan

iborat ulkan roman. Unda saroy hayoti, turmush tafsilotlari, insoniy kechinmalar chuqur tasvirlangan. Bu asar Xitoy madaniyati — tibbiyot, cho‘yxorlik, opera, musiqa, rassomchilik va xalq og‘zaki ijodi haqida qimmatli manba bo‘lib xizmat qiladi.

“Sanguo chji yanyi” (“Uch saltanat tarixi”) — **Lo Guanchun (羅貫中, XIV asr) ning mashhur tarixiy romani bo‘lib, unda Vey, U va Shu saltanatlari o‘rtasidagi urushlar tasvirlanadi.

“Shuihu chjuan” (“Daryo bo‘yidagi qissalar”) — sarguzasht janrining asoschisi sifatida mashhur bo‘lgan roman, unda qaroqchilar hayoti aks ettirilgan.

“Si yuy ji” (“G‘arbga sayohat”) — buddaviyona-fantastik ruhdagi roman, xalq rivoyatlari asosida yozilgan.

Tahlil va natijalar.

XX asr boshida Xitoy adabiyotida yangi bosqich boshlandi. Bu davrning yirik namoyandalari:

Lu Sin (鲁迅, 1881–1936) — zamonaviy Xitoy adabiyotining asoschisi. Uning “Telbaning kundaligi” qadimiy axloqiy me’yorlarni keskin tanqid qiladi. Shuningdek, “A-Qning haqiqiy tarixi” asari mashhur.

Mao Dun (茅盾, 1896–1981) — “Quyosh tutilishi” trilogiyasi muallifi. Uning asarlarida inqilob mag‘lubiyatidan keyingi yoshlar fojeasi tasvirlanadi.

Ba Szin (巴金, 1904–2005) — “Oila” romani bilan tanilgan. “Shiddatli oqim” trilogiyasida an’anaviy tuzum va yangi jamiyat o‘rtasidagi qarama-qarshiliklarni yoritgan.

Yangi davr adabiyoti

1979-yildan keyin Xitoyda “Yangi davr adabiyoti” (“新时期文学”) shakllandi. Bu davr “Chandiqlar adabiyoti” (“伤痕文学”) nomi bilan ham mashhur bo‘lib, unda “madaniy inqilob” oqibatlarini, jamiyatdagi o‘zgarishlar, inson ruhiyati tasvirlanadi.

1980–1990-yillarda “Islahotlar adabiyoti” (“改革文学”) rivojlandi. Unda jamiyatning yangilanishi, ochiq siyosat va bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonlari yoritildi. Shu davrda adabiyot “sof adabiyot” va “ommaviy adabiyot”ga ajrala boshladi.

Nobel mukofoti sohiblari: Gao Sinszyan (高行健, 1940–) — 2000-yilda Nobel mukofotiga sazovor bo‘lgan yozuvchi, dramaturg va tanqidchi. Uning “Yovvoyi odam” va “Boshqa sohil” pyesalari, “Bir odamning Injili” romani mashhur.

Mo Yan (莫言, 1956–) — 2012-yilda Nobel mukofotiga sazovor bo‘lgan yozuvchi. Uning “Qizil gaolyan” romani asosida Chjan Imou film suratga olgan va xalqaro e’tibor qozongan. Mo Yan o‘z asarlarida xalq ertaklari, tarixiy voqealar va zamonaviylikni birlashtirgan.

O‘zbek kitobxonlari va xitoy adabiyoti

Xitoy adabiyoti jahon adabiyotining ajralmas qismi sifatida e’tirof etilgan bo‘lsa-da, o‘zbek kitobxonlari orasida hali keng tarqalmagan. Buning asosiy sababi — asarlarning aslyatdan emas, ko‘pincha rus tilidan tarjima qilinishi.

Shu nuqtayi nazardan, mashhur yozuvchi Lao She (老舍, 1899–1966) ning “Mushuklar shahri xotiralari” romani Erkin Emazarov tomonidan o‘zbek tiliga o‘girilgani muhim qadamdir. Lao She ijodi kambag‘al xalq taqdiri, Pekin hayoti, ijtimoiy tengsizlikni yoritishi bilan diqqatga sazovor.

Xulosa. Xitoy adabiyoti necha ming yillik tarixga ega bo‘lib, bugungi kunda jahon adabiy jarayonining faol ishtirokchisidir. O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy hamkorlik chuqurlashayotgan hozirgi sharoitda Xitoy adabiyotining eng sara namunalari o‘zbek tiliga tarjima qilinishi ikki xalqning ma’naviy yaqinlashuviga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Shaxzoda, X. (2024). Definition of the term" verbal phraseological unit" in the chinese language. analysis of modern science and innovation, 1(1), 127-130.
2. Shaxzoda, X. (2024). Translation of unit analysis of verb phraseology in chinese. yangi o‘zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali, 1(2), 493-496.
3. Shaxzoda, X. (2024). Xitoy va o‘zbek tillarida fe‘l frazeologizmlarining struktur tahlili. tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g‘oyalar, 1(1), 399-402.
4. Xayrulla, X., & Shaxzoda, X. (2020). Translations of Liao Zhai stories. Academicia an international multidisciplinary research journal, 10(12).
5. Khasanova, S. A. Q. (2022). Analysis of verb phraseological units in chinese. Asian Journal of Multidimensional Research, 11(5), 280-283.
6. Shaxzoda, X. The development of story of the XVI XVII century and the specific syle of Pu Sungling’s work. Academicia an international multidisciplinary research journal. DOI, 10, 2249-7137.